

LẠM BÀN VỀ GIÁO DỤC

HUỲNH THANH TRIỀU*

TÓM TẮT

Giáo dục sẽ còn là đề tài gây tranh cãi trong một thời gian dài tới đây. Trong các cuộc tranh luận, những đề xuất mang tính thực tiễn cho ngành Giáo dục là rất có ý nghĩa và đáng trân trọng. Nhưng một cái nhìn thẳng thắn đối với nền tảng triết lý của nó có lẽ cũng không vô ích, nhất là khi nền tảng đó được nhận diện như là nguyên nhân của vô vàn bất cập trên thực tế. Bài viết này là suy nghĩ của một người quan tâm đến cái “nền” của thiết chế Giáo dục.

Từ khóa: thảo luận, giáo dục.

ABSTRACT

Some ideas on education

In the years to come, educational issues may be topics for many debates. In my opinion, the practical and meaningful suggestions to improve the quality of education should be gotten high consideration. Perhaps a straight look into the philosophical foundations of education is not useless; particularly, such foundations are used to solve the problems of countless shortcomings generated in practice. This writing is about the ideas of the author, who is interested in the foundations of the educational institutions.

Keywords: discussion, education.

Giáo dục, thực ra, mang một thiên chức bình dị: dạy học.

Ở thời kỳ sơ khai, nó mang tính tự phát. Qua hàng ngàn năm, như nhiều hoạt động khác của xã hội, giáo dục được con người thể chế hóa, lí thuyết hóa, công thức hóa ở muôn vàn khía cạnh của nó. Hơn thế, nó còn được biểu cảm hóa nữa.

Ngày nay, nói về giáo dục, một số người nghĩ đến những tà áo dài, đến ân tình của những người gieo chữ, đến tác phong mô phạm, đến những sân trường, hàng me, hoa phượng đỏ...

Nhiều người khác lại nghĩ đến một sự nghiệp, một quốc sách, một hệ thống

chặt chẽ, một sự nhất quán, hay một vị trí trên bảng xếp hạng...

Trong lịch sử phát triển của nhân loại, sự đa dạng hóa trong tư duy của con người về những hoạt động của chính mình là điều tất yếu. Nếu không có sự đa dạng hóa này, loài người sẽ mãi mãi ở điểm số 0.

Tuy nhiên, điểm số 0 có giá trị của nó. Thậm chí, giá trị cơ bản. Dù người ta gán cho giáo dục hình ảnh của những tà áo dài hay một vị trí trên bảng xếp hạng, nó vẫn mang, và vẫn phải mang, cái thiên chức bình dị nhưng bất di bất dịch: dạy học.

Loài người có tồn tại 1 tỉ năm hay 10 tỉ năm nữa, bản chất của giáo dục vẫn vậy.

* TS, GVC, Phó Hiệu trưởng
Trường ĐHSP TPHCM

Song, nếu chúng ta quên đi điều đó, và mãi mê trong việc trau chuốt cái cơ chế của mình, rất có thể chúng ta sẽ đi ngược lại thiên chức của chính cơ chế ấy mà không hay biết.

Ngày nay, để làm đẹp cơ chế, chúng ta sẵn sàng cho một thí sinh đậu đại học vì hơn nửa điểm, và một thí sinh khác rớt đại học vì kém nửa điểm. Chúng ta tự hào về sự “rạch ròi” đó, trong khi những nền giáo dục khác nhìn điều này với con mắt kinh ngạc.

Để làm đẹp cơ chế, chúng ta sẵn sàng nói với một học sinh: *Em học kém lắm. Chúng tôi không chấp nhận những người như em đâu (??)*.

Để đảm bảo sự “nhất quán” của cơ chế, chúng ta kiên định trong hàng thập niên những nguyên tắc làm việc mà bây giờ, nhìn lại, nhiều người bắt đầu nghi ngờ tính khoa học của chúng.

Và cũng để đảm bảo sự “nhất quán” của cơ chế, chúng ta tuân thủ nhiều quy định (trên thực tế) rất mâu thuẫn với nhau, nhưng không có chỗ cho thắc mắc.

Theo một quy luật thông thường, nếu chúng ta đeo đuổi cái hình thức, chúng ta sẽ chẳng được bao nhiêu ở nội dung.

Chính vì vậy mà khi chúng ta ca ngợi, tôn vinh, trăn trở, thao thức, tâm huyết với giáo dục, và cống hiến hết sức mình cho cái giá trị nhân bản của nó, chúng ta cũng không làm được gì để nó trở nên mạnh mẽ hơn.

Và cũng chính vì vậy, khi chúng ta chấn chỉnh hệ thống, rà soát quy trình, siết chặt kỉ cương, hay khăng định

thương hiệu của mình bằng một tuyên ngôn sứ mạng, những biện pháp đó cũng không đem lại cho sự nghiệp một thay đổi căn bản.

Nhân danh cái “ân tình” hay cái “thể chế”, thực ra, không khác gì nhau, bởi vì đó đều là hình thức.

Nếu ở bất kì thời điểm nào của sự nghiệp, chúng ta cũng không cho phép mình bỏ qua cái điểm số 0, có lẽ nó sẽ mách bảo cho chúng ta nhiều điều, và chúng ta sẽ suy nghĩ khác đi.

Trước hết, điểm số 0 sẽ nói với chúng ta rằng giáo dục là hoạt động của cộng đồng (nếu không muốn nói là của Tạo hóa). Từ ngàn xưa, vì lí do sinh tồn, con người đã phải thực hiện việc chuyển giao tri thức từ người này sang người khác, từ thế hệ này sang thế hệ khác. Đó không phải là biểu hiện của một ân tình, không phải là sản phẩm của ý chí, cũng chẳng phải là kết quả của một lí thuyết. Giáo dục xuất phát từ đời sống tự nhiên, không khác gì sản xuất, buôn bán, trao đổi, đi lại, ca hát, chăm sóc sức khỏe... Và bởi vì đó là sản phẩm của tự nhiên, nó vĩnh viễn giữ cho mình những quy luật khách quan, tức không phụ thuộc vào bất kì chính kiến nào.

Tiếp theo, một động thái giáo dục phải biết tôn trọng những quy luật đó. Nếu không, bất cập là điều khó tránh khỏi, và mọi cố gắng của con người rất có thể rơi vào tình trạng “luẩn quẩn”. Đây là cơ sở triết lí của vấn đề, dù người ta có cảm tình với chuyện triết lí hay không.

Tuy vậy, quy luật khách quan không phải là điều dễ nhận biết, nhất là khi chúng ta đã quá quen với cách hành động theo “lòng quyết tâm”. Việc phát hiện ra những quy luật khách quan là trách nhiệm của các nhà nghiên cứu. Song, đó phải là câu trả lời cho những vấn đề như: *Tri thức thuộc về cộng đồng hay thuộc về Nhà nước? Nhà nước có phải là một thể chế làm việc chuyên môn? Việc luật hóa nên dừng ở mức độ nào để Giáo dục giữ được tính năng động của nó? Có không một chuẩn mực chung cho suy nghĩ của con người? Trong khoa học, bí quyết của tiến bộ là sự khác biệt về tư duy hay là sự nhất trí trong quan điểm? Có thể xây dựng một nền Giáo dục mạnh mẽ, sắc sảo được không, khi nền tảng tư duy của xã hội không mạnh mẽ, sắc sảo?...*

Những vấn đề như vậy dường như chưa bao giờ làm chúng ta lo lắng. Sinh ra, lớn lên và làm việc trong một guồng máy đã được định sẵn, chúng ta yên lòng về sự đúng đắn của nó, thậm chí tâm niệm một cách chắc chắn rằng *đã là ta thì tất nhiên phải đúng*. Nếu ai đó tìm cách xét lại vấn đề và nói chuyện triết lí, có lẽ chúng ta sẽ đáp lại một cách tự tin: *triết lí gì?*

Đặc điểm lịch sử của đất nước cũng tạo cho chúng ta thói quen làm việc thiên về ý chí hơn là thiên về khoa học. Thói quen này mạnh đến mức, ngày nay, nếu ai đó đòi hỏi tính khoa học của tư duy giáo dục, người đó có lẽ cũng sẽ bị nhìn như một kẻ xa lạ: *khoa học gì ở đây?*

Nhưng, làm sao chúng ta có thể tránh khỏi quy luật? Chúng ta đi đâu để thoát khỏi cái thế giới vật chất này?

Càng làm ngơ trước những quy luật, chúng ta chỉ càng gây cho bản thân mình nhiều khó khăn.

Trong hoạt động kinh tế, chúng ta đã từng phải trả giá đắt cho việc bất chấp quy luật. Trong giáo dục, mình chứng cho một bài học tương tự có lẽ cũng đã đủ. Và một kết luận đáng lẽ phải được đưa ra từ lâu.

Dĩ nhiên, vì những lí do khách quan, trước một vấn đề cần được làm sáng tỏ, kiên nhẫn là đức tính cần thiết. Song cảm giác nóng lòng trước một sự yếu kém đã kéo dài quá lâu là một cảm giác khó tránh khỏi.

Cuối cùng, nói về những bất cập của ngành Giáo dục, một loạt vụ việc xảy ra trong những năm gần đây được nêu ra như là nguyên nhân của những biện pháp mang tính “chấn chỉnh”.

Song, nếu như không có những vụ việc đó, và nếu như chúng ta không phải làm cái việc “chấn chỉnh”, Giáo dục của chúng ta vẫn không phải là một nền Giáo dục mạnh mẽ. Điểm yếu của nó, trên thực tế, nằm sâu trong thiết chế của cả ngành, và trước hết trong quan niệm của chính chúng ta về cái “nghiep” của mình.

Ở nước ta, quản lí giáo dục là “quản” cái công việc dạy và học của xã hội, từ nội dung đến con người.

Ở các nước khác, quản lí giáo dục có nghĩa là tạo điều kiện tối đa để đứa trẻ được vẫy vùng trong kiến thức, và để sau

này nó ở một tầm cao hơn so với chính những người đang quản lí nó.

Ở nước ta, giáo dục có nghĩa là đẩy đũa bé vào khuôn phép, và nó sẽ phải là sản phẩm của cái khuôn phép đó.

Ở các nước khác, giáo dục có nghĩa là đẩy đũa bé ra trước đại dương, và nó phải nhận thức được sự mênh mông, cùng với những thách đố của cái đại dương đó.

Ở nước ta, người làm công tác giáo dục là người thừa hành, có nhiệm vụ thực thi công việc theo một thể thức đã được lập trình sẵn.

Ở các nước khác, người làm công tác giáo dục là người khai phá, phải đối mặt với những gai góc của nghề nghiệp, và phải có tiếng nói của riêng mình.

Ở nước ta, các định chế là hết sức

chặt chẽ, từ Luật Giáo dục cho đến cái điểm 0,25.

Ở các nước khác, người ta luôn dành một chỗ trong suy nghĩ của mình cho những điều chưa biết.

Khoảng cách giữa chúng ta và những nền giáo dục khác không phải ở hình thức, mà ở những quan niệm cơ bản, những quan niệm mà vào lúc này chúng ta cảm thấy thật xa lạ, nhưng thật khó tránh né.

Có lẽ đó mới là chỗ cho một động thái mang tính “toàn diện” và “triệt để”.

Đứng trước khoa học, thái độ nghiêm túc nằm ở tâm trạng lo lắng, luôn luôn hoài nghi, và sẵn sàng xét lại, chứ không phải ở dáng vẻ nghiêm nghị, luôn luôn tự tin và suốt đời kiên định.

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 03-9-2011; ngày chấp nhận đăng: 27-9-2011)